

رادیو در دوران ملی‌شدن صنعت نفت

رضا مختاری اصفهانی
کارشناس ارشد تاریخ

برای نشر افکار گروه‌ها و هدایت افکار عمومی بود. فعالیت حزب توده و غائله آذربایجان اهمیت این رسانه را بیش از پیش کرد. از همین رو در برابر میتینگ‌ها و روزنامه‌های این حزب، نیروهای مذهبی از رادیو برای ایراد سخنرانی بهره‌می‌بردند، به طوری که «آیت‌الله طالقانی»، «حجه الاسلام فلسفی»، «حجه الاسلام راشد» و «دکتر عطاءالله شهاب‌پور»، از ناطقین برجسته مذهبی در این روزگار، به تبیین اندیشه‌های اسلامی از طریق رادیو می‌پرداختند. رژیم پهلوی هم در این زمان برای جلوگیری از افکار کمونیسم با چنین برنامه‌هایی همسویی نشان می‌داد و از سویی چندان قدرتمند نبود که بتواند خود را از نیروهای مذهبی بی‌نیاز نشان دهد، اما استفاده این نیروها از رادیو به معنای

ساخت و کودتای ۲۸ مرداد ۳۲ مهر پایان آن دوران پرحادثه بود. فضای باز سیاسی پس از شهریور ۱۳۲۰ نیروهای گوناگونی را در عرصه سیاست و اجتماع ایران فعال ساخت. رادیو با توجه به بی‌سوادی اکثریت

**رادیو با توجه به بی‌سوادی
اکثریت جمعیت ایران در آن
زمان وسیله‌ای مناسب برای
نشر افکار گروه‌ها و هدایت
افکار عمومی بود.**

جمعیت ایران در آن زمان وسیله‌ای مناسب

رادیو به منزله ابزاری مدرن در دنیای جدید بر افکار عمومی تأثیری بسزا داشته و دارد. از همین رو رضاخان برای پیشبرد اهداف خود به تأسیس رادیو همت گماشت. رادیو در دوران رضاخان، بلندگوی دولت شبه مدرن او بود و صدایی جز صدای پهلوی یا صدایی در ستایش او شنیده نمی‌شد. زمانی که دیکتاتور در شهریور ۱۳۲۰ به همان حکمی که آمده بود، مجبور به رفتن شد، اوضاع دگرگونه گردید و رادیو در مسیری تازه قرار گرفت. کشور ۵ سالی را در دوران دشوار اشغال و سیطره بیگانگان سر کرد، اما پایان اشغال کشور آغاز حوادثی دیگر بود. از سال ۱۳۲۵ با سربرآوردن فرقه دموکرات در آذربایجان سلسله حوادثی روی داد که آن دوران را در تاریخ ایران به نهضت ملی نفت مشهور

همنویایی کامل با آن نبود و انتقاداتی به برخی از برنامه‌های آن داشتند.

همچنین رادیو وسیله‌ای برای اشاعه زبان و ادب فارسی، به‌عنوان شاخصه مهم ناسیونالیسم ایرانی، در مقابل حرکت‌های تجزیه‌طلبانه قومی در آذربایجان و کردستان و انترناسیونالیسم کمونیسم بود. از همین رو در فاصله سال‌های ۱۳۲۷ تا ۱۳۳۰ ایستگاه‌های رادیویی در مناطق آذربایجان، کردستان، مازندران و همدان تأسیس شد.

یکی از مسائل مهم آن سالها تلاش ملت ایران برای احقاق حقوقشان از استعمار بریتانیا بود. دولتها هم به‌میزان تعهدشان نسبت به این تلاش ملی، از رادیو برای پیشبرد این نهضت یا ایجاد مانع در سر راه آن می‌کوشیدند، به طوری که در نخست‌وزیری سرتپ رزم‌آرا از پخش نطق نمایندگان مجلس از رادیو جلوگیری می‌شد، زیرا در آن زمان نمایندگان اقلیت در مخالفت با دولت وی، اکثریت نطق‌ها را داشتند، دکتر مصدق نیز برای پیشبرد نهضت ملی نفت به اهمیت رادیو در هدایت افکار عمومی واقف بود، از این‌رو، علی‌رغم آزادی در عرصه مطبوعات، این رسانه عمومی تحت کنترل کامل دولت قرار داشت، به طوری که طی بخشنامه‌ای از رادیو خواسته شده بود برای حفظ مصالح کشور نطق افراد، کنترل دقیق و شدید شود، لذا نمایندگان مخالف دولت از نحوه پخش سخنانشان از رادیو ناراضی بوده و معتقد بودند که سخنان آنان توسط گردانندگان رادیو تحریف می‌شود. لازم به ذکر است در آن زمان نطق نمایندگان از روی نوشته تندنویسان مجلس یا متن سخنرانی خود نمایندگان از رادیو خوانده می‌شد. بعدها نیز با ایجاد اختلاف بین آیت‌الله کاشانی و دکتر مصدق، چنین انتقادی از سوی ایشان نسبت به تحریف سخنان خود از سوی رادیوی تحت نظر دکتر مصدق مطرح شد. کنترل رادیو توسط دولت مصدق موجب شده بود که دربار از طریق نیروهای تحت فرمان خود همچون ژاندارمری و شهربانی

درصدد ایجاد ایستگاه رادیویی برآید، اما گویی دکتر مصدق در این باره حاضر به هیچ‌گونه تسامحی نبود و تأسیس و راه‌اندازی رادیو را در حیطه اختیارات دولت می‌دانست. در همین زمان با توجه به مبارزه ملت ایران با استعمارگران، تجهیزات لازم برای تقویت فرستنده‌های رادیویی خریداری شد تا با تقویت رادیو تهران از تبلیغات رادیوهای بیگانه به‌ویژه در میان ایرانیان مقیم ممالک دیگر جلوگیری و

رادیو وسیله‌ای برای اشاعه زبان و ادب فارسی، به‌عنوان شاخصه مهم ناسیونالیسم ایرانی، در مقابل حرکت‌های تجزیه‌طلبانه قومی در آذربایجان و کردستان و انترناسیونالیسم کمونیسم بود. از همین رو در فاصله سال‌های ۱۳۲۷ تا ۱۳۳۰ ایستگاه‌های رادیویی در مناطق آذربایجان، کردستان، مازندران و همدان تأسیس شد.

مقابله شود. در مجموع می‌توان گفت دکتر مصدق نه تنها به نقش برجسته رادیو در هدایت و تهییج افکار عمومی واقف بود، بلکه در نطق‌های رادیویی خود بر آشنایی خویش با این جعبه جادویی صحنه می‌گذاشت، چنانکه باید گفت بررسی طرز سخنرانی‌های رادیویی وی شخصیت روانی او را به ما می‌شناساند. یکی از شگردهای دکتر مصدق آن بود که نامه‌های

افراد وابسته به دربار به نخست‌وزیری را از طریق رادیو به اطلاع مردم می‌رساند.

همان‌گونه که مصدق به انحاء مختلف می‌کوشید از رادیو بهره بگیرد، مخالفان او نیز به این اهمیت آگاه بودند و طراحان کودتای مرداد ۳۲ در نقشه و طرح خود جایگاه ویژه‌ای برای رادیو قائل شده بودند، به طوری که طبق برنامه قرار بود پس از سقوط دولت مصدق، از طریق رادیو وفاداری دولت کودتا به مذهب رسمی اعلام گردد و برای فرونشاندن احساسات توده‌ها به آنان وعده رفاه و آرامش داده شود، اما شکست کودتا در ۲۵ مرداد این فرصت را از کودتاچیان سلب کرد. انجام کودتا و شکست آن از طریق رادیو به اطلاع مردم رسید تا سبیلی از جمعیت به حمایت از دولت به خیابان‌ها بریزند. رادیو تا ساعت ۲ بعدازظهر ۲۷ مرداد ۳۲ روزهای پرمشغله‌ای را پشت سرگذارد، به طوری که سرمقاله دکتر «حسین فاطمی» در روزنامه **باختر** امروز در تقبیح کودتا و خاندان سلطنتی به-طور کامل قرائت شد و حتی برای جلب افکار مذهبیون، یکی از علمای مذهبی به‌نام «صدری‌لاعی» به سخنرانی در مذمت شاه پرداخت. اما از ساعت ۲ بعدازظهر ۲۷ مرداد اوضاع دگرگونه شد و اعلامیه دولت در ممنوعیت هرگونه تظاهرات، در واقع آغاز تفوق کودتاچیان بود. رادیو در ۲۸ مرداد روز آرامی را آغاز کرد و جز برنامه موسیقی و اخبار معمولی، مطلب خاصی پخش نکرد و در ساعات اولیه بعدازظهر توسط کودتاچیان به رهبری برادران رشیدیان تصرف شد. تصرف رادیو مؤده پیروزی کودتا بود و با اعلام پیروزی کودتا در ساعت ۱۴/۲۰، «روزولت» و «زاهدی» از مخفیگاه خود خارج شدند. زاهدی بلافاصله خود را به ساختمان رادیو رساند تا اولین سخنرانی خود را به‌عنوان نخست‌وزیر کودتا در ساعت ۱۷/۲۰ ایراد کند.

این مقاله، درآمدی بر پژوهشی با همین عنوان است که در تحقیق و توسعه صدا، در حال اجرا است.

